

Kammarrättsprocessen

Reflexioner och reformtankar

av kammarrättsrådet Bo Lagergren

Det är ofta omvittnat, hurusom i vårt land de processrättsliga inflytelserna äro påtagliga även inom det vanliga förvaltningsförfarandet men med särskild styrka ha sådana inflytelser — särskilt från det processrättsliga besvärsinstitutet — gjort sig gällande på förfarandet i kammarrätten och regeringsrätten. Till positivrättsligt uttryck har detta kommit i kammarrättens instruktion (S.F.S. 1942 nr 978), § 30, vari föreskrives, *att vad i allmän lag är stadgat för hovrätt i fråga om domare och om förfarandet i rättegången skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse för kammarrätten där icke avvikande bestämmelser blivut i instruktionen eller annorledes meddelade*. Men även utan sådana föreskrifter hava processrättens regler fått en särskild betydelse hos övriga besvärinstanser, och då särskilt Regeringsrätten.

I en på offentligt uppdrag under 1940-talet verkställd förberedande utredning om förvaltningsförfarandet (S. O. U. 1946:69) framhöll professorn N. Herlitz att nya rättegångsbalken — vilken trädde i kraft den 1 januari 1948 — skulle öka osäkerheten i vilken omfattning det administrativa besvär förfarandet borde ansluta sig till processrättsliga regler eller om till äventyrs detta förfarande, oberoende av processreformens genomförande, skulle fortgå efter sina hävdvunna linjer. Denna tveksamhet utgjorde enligt Herlitz ett talande skäl, varför just besvär förfarandet måste anses vara i särskilt be-

hov av en reglering i lag, då den nya rättegångsordningen infördes.

I och med nya rättegångsbalkens ikraftträdande uppstod en markant skillnad mellan administrativt besvär förfarande och överrättsprocess. I den nya rättegångsbalken hade man nämligen lagt stor vikt vid att även i hovrätt och högsta domstol skapa direkta förhandlingsformer; man avsåg således att även inom överrättsprocessen tillgodogöra sig fördelarna av *muntlighet, koncentration, omedelbarhet och offentlighet*. Skulle då — frågade sig professor Herlitz — det administrativa besvär förfarandet fortgå i samma former som tidigare? Herlitz ansåg för sin del att särskilda skäl talade för att frågan om *direkta förhandlingsformer* beaktades vid en lagstiftning om det administrativa besvär förfarandet och ansåg att därvid uppmärksamheten i särskilt hög grad borde riktas mot taxeringsväsendet.

Frågan om det fortsatta utredningsarbetet har sedermera enligt konseljbeslut den 4 mars 1949 anförts tre sakkunniga — professorn N. Herlitz, tillika ordförande, regeringsrådet S. H. H. Björkholm och landssekreteraren N. O. Åkeson — med uppgift att verkställa en fortsatt utredning rörande det administrativa besvär förfarandet. De sakkunniga ha antagit benämningen besvärssakkunniga.

Redan år 1954 i utlåtande över skattelagssakkunnigas betänkande om effektivare taxering (SOU 1954:24) framhöll

besvärssakkunniga olägenheterna av att taxeringsförfarandets olika led — hos taxeringsnämnd, prövningsnämnd, kammarrätten och regeringsrätten — icke togs upp till behandling i ett sammanhang utan i stället de olika instanserna behandlades var för sig. Dessa farhågor ha bekräftats av den fortsatta utvecklingen. Sålunda behandlade 1955 års taxeringssakkunniga (SOU 1955:51) endast de båda lägre instanserna. Dessa sakkunniga voro väl medvetna om att det från vissa synpunkter kunde vara önskvärt, att förfarandet hos skattedomstolarna bleve närmare reglerat i en ny taxeringsförordning och möjligen i några avseenden reviderat men ansågo frågan härom falla utanför de sakkunnigas utredningsuppdrag.

I början av år 1957 framlades så utredningen om fullföljdsbegränsning i skattemål (SOU 1957:3), vari utredningsmännen, f. d. regeringsråden A. Lundevall och S. Strömberg, erinrade om att kammarrätten i fortsättningen komme att få en långt större betydelse som slutinstans än hittills. Det har sitt intresse konstatera, att dessa sakkunniga betonade vikten av att kammarrätten i organisatoriskt och kvalitativt hänseende skulle kunna uppfylla de anspråk som vid ett genomförande av förslaget om fullföljdsbegränsning komme att ställas på kammarrätten ävensom att utredningen förutsatte, att kammarrättens ökade betydelse som slutinstans kunde antagas medföra en något minskad målavverkningstakt. Proposition med förslag om lag rörande fullföljdsbegränsning torde komma att behandlas av 1958 års riksdag.

I närvarande stund är läget sålunda det, *dels* att förfarandet i kammarrätten blivit helt förbisett under de senaste 15 åren, *dels ock* att det inbördes sam-

manhanget i hela taxeringsprocessen icke blivit beaktat av lagstiftaren. Genomföres fullföljdsbegränsningen kommer taxeringsprocessens ytterst ingående behandling i fråga om de två första instanserna samt beträffande den sista i den nu föreslagna lagen att sakna motsvarighet beträffande den första verkliga *domstolsinstansen*.

Föreligger behov av en reformerad kammarrättsprocess?

Senast år 1950 (Bev.utsk. nr 46/1950) gav riksdagen ett bestämt uttryck åt önskemålet om att taxeringsprocessen hos beskattningsdomstolarna måtte tagas under omprövning i samband med en utredning beträffande taxeringsproceduren hos beskattningsnämnderna. Den närmaste anledningen till detta uttalande var ett flertal vid 1950 års riksdag väckta motioner (I:236 och II:290, I:320 och II:375 samt II:286). De i motionerna framställda kritiska erinringarna mot processen hos skattedomstolarna togo i främsta hand sikte på

1. avsaknaden av muntligt förfarande,
2. den stundom knapphändig motivationen i utslagen; samt
3. dröjsmålet med avgörandena.

Behovet av en reformerad kammarrättsprocess har vid flera tillfällen betonats av besvärssakkunniga. I utlåtande över utredningen om fullföljdsbegränsning i skattemål anför sålunda de sakkunniga bland annat följande:

”Den ökade tillströmningen av mål till regeringsrätten torde icke enbart bero på att antalet taxeringsmål ökat hos underinstanserna utan även sammanhänga med att dessa icke äro tillräckligt rustade att handlägga och pröva målen. Härpå tyder bl. a. den höga ändringsprocenten

i regeringsrätten. Möjligen kan den omläggning av förfarandet hos taxeringsnämnd och prövningsnämnd, som enligt 1956 års reform skall komma till stånd, resultera i minskad fullföljd till högre instanser genom att möjligheterna att redan i de båda lägre instanserna göra utredningen relativt fullständig avsevärt förbättras. Förfarandet hos kammarrätten har emellertid hittills icke blivit föremål för en motsvarande översyn. Det kan ifrågasättas, om ej åtgärder för förbättring av nämnda förfarande, t. ex. omorganisation av föredragningen, införande av en kraftigare processledning, förbättring av möjligheterna till bevisupptagning etc. torde vara väl så viktiga, när det gäller att minska regeringsrättens arbetsbelastning, som regler om fullföljdsbegränsning. De förtjäna i allt fall i lika hög grad som fullföljdsbegränsningen att allvarligt övervägas.”

De anmärkningar, som med mer eller mindre fog riktats mot den nu tillämpade kammarrättsprocessen, kunna lämpligen behandlas var för sig och hänföras under följande huvudrubriker.

1. Bristande processledning.
2. Avsaknad av muntlighet.
3. Otillräckligt motiverade utslag.
4. Långsamhet i avverkningen.

1. Bristande processledning.

Den som överklagar sin taxering i kammarrätten begär rättsskydd. Hans åstundan är att domstolen skall giva tillkännna vem respektive i vad mån det allmänna eller den enskilde har rätt. Detta tillkännagivande skall domstolen lämna i sitt utslag. Det underlag för bedömandet, som under processens förhandlingsstadium anskaffas, bildar det s. k. processmaterialet. Ligger ansvarigheten för dettas fullstän-

dighet i fråga om de konkreta fakta — det s. k. utredningsansvaret — helt på parterna, säges processen vara behärskad av den rena *dispositions-* (eller förhandlings-) *principen*, innebärande att domstolen icke får taga hänsyn till annat faktiskt processmaterial än sådant, som av parterna införts i processen. Om däremot utredningsansvaret vilar helt på domstolen, ligger den s. k. *officialprincipen* till grund för processsystemet. Har slutligen nämnda ansvar blivit mellan domstol och parter fördelat, kan en modifierad förhandlingsmaxim sägas vara genomförd.

A. Den formella processledningen.

Huruvida i taxeringsprocessen gäller eller bör gälla dispositions- eller officialprincipen har blivit föremål för delade meningar. Vad kammarrätten tillämpar är ett förfarande som pressats fram av de faktiska förhållandena och som rent teoretiskt kan förklaras som en kompromiss mellan de båda systemen. Huvudprincipen är att låta parterna agera själva men att därvid oavlåtligt tillse att förfarandet blir verkligt *kontradiktoriskt*, d. v. s. att ingen part får införa något nytt material i målet eller komma med något nytt argument utan att motparten får yttra sig häröver. Denna kammarrättens formellt processledande verksamhet, som alltså i allmänhet är begränsad till att efter den i lag föreskrivna skriftväxlingens slut utställa den sist agerande partens inlägga till motpartens hörande — kammarrätten beslutar ”brev” — är uttryckligen sanktionerad i kammarrättens instruktion, där det stadgas (23 §), att kammarrätten i hithörande mål har att ”där så anses erforderligt”, infordra förklaringar samt lämna vederbörande tillfälle att inkomma med påminnelser.

Genom en från och med 1958 gällande ordning är prövningsnämndens kansli skyldigt att till klagande för kännedom översända den förklaring, som vederbörande motpart avgiver över besvären. Denna ordning har sedan ett flertal år praktiserats av samtliga länsstyrelser. Man torde därför vara berättigad påstå, att garanti alltid förefinnes att en enskild skattskyldig får veta motpartens inställning. Från intendentshåll har ifrågasatts om det vore lika väl beställt med taxeringsintendentens rätt att få del av vad en enskild klagandepart anför direkt till kammarrätten efter det att han erhållit del av intendentens förklaring? Spörsmålet är praktiskt betydelsefullt och dess besvarande tarvar att något närmare beröras i detta sammanhang.

De påminnelser en enskild klagande vill framställa sedan han fått del av taxeringsintendentens förklaring ingivas stundom till länsstyrelsen för vidare befordran till kammarrätten, stundom direkt till kammarrätten. Enligt min erfarenhet skulle jag vara närmast böjd tro att det sistnämnda förfaringsättet är det allmännast praktiserade, bland annat beroende på den hänvisning som många länsstyrelser gör, när intendentens förklaring översändes till den skattskyldige, av exempelvis följande innehåll: "Överlämnas till klaganden med tillkännagivande, att erinringar i målet kunna göras — om möjligt inom en månad — direkt hos Kungl. Kammarrätten, Stockholm, dit handlingarna översänts av länsstyrelsen."

Vilka anspråk kan taxeringsintendenten äga att i sin tur genom kammarrättens försorg få del av sådana erinringar, som i processens slutfas göras av en skattskyldig?

Enighet torde nog råda därom, att om klaganden i sina slutpåminnelser — om dessa ingivas *direkt* till kammarrätten — inför något relevant material, taxeringsintendenten givetvis bör genom kammarrättens försorg få del därav. Befinnas slutpåminnelserna icke innehålla något som påverkar utgången förekommer det nog ej sällan att kammarrätten icke anser sig behöva på nytt kommunicera målet med taxeringsintendenten. Jag tror att läget bäst uttryckes så, att ändring i taxering icke verkställs med mindre taxeringsintendenten beretts tillfälle att taga del av vad klaganden anför i påminnelserna, i varje fall om dessa innehållit något av relevans för målets bedömning. — I sådana fall, där insändandet sker *genom* länsstyrelsen tror jag att praxis är mindre benägen att kommunicera målet, då det får antagas att skriften "passerat" taxeringsintendenten som då haft tillfälle att göra *sina* erinringar mot klagandens påminnelser. Utan att våga göra något bestämt uttalande rörande lämplig ordning för den kontradiktoriska principens genomförande och upprätthållande skulle jag vilja skänka företräde åt den vid vissa länsstyrelser praktiserade ordningen, enligt vilken den klagande hänvisas att inom viss tid efter delgivning av taxeringsintendentens förklaring — förslagsvis tre veckor — ingiva sina till kammarrätten ställda erinringar till länsstyrelsen, som först efter den angivna tidens utgång redovisar hela ärendet till kammarrätten.

Vem har sista ordet? Det är visserligen allmänt omvittnat att skriftväxling avstannar av sig själv utan domstolens medverkan men en från processuell synpunkt icke helt betydelselös fråga är vilken part som har "sista ordet". Självt har jag ett

personligt minne av hurusom så sent som en halv timme innan ett mål skulle föredras i Regeringsrätten en av våra mest erkända skattejurister ingav ett bemötande av vad taxeringsintendenten sagt under hänvisning till den enligt ombudets mening självklara satsen att *den skattskyldige* alltid skulle ha sista ordet. Frågan synes böra besvaras så, att klagandens motpart bör ha sista ordet, vilket innebär, att om enskild skattskyldig klagat taxeringsintendenten bör ha sista ordet; klagat taxeringsintendenten är det åter den skattskyldige som har denna "förmån".

Vad jag nu avhandlat kan närmast karakteriseras som domstolens formella processledning: tillsynen av att den kontradiktoriska principen upprätthålles.

Innan vi går in på den materiella processledningen skall med några ord beröras den prövning, som består i avgörandet om besvärerna äro anhängiggjorda i sådan ordning att de kunna upptagas till saklig prövning eller m. a. o. det problemkomplex som av juris doktor Sandström i Svensk Skattetidning (årg. 1957 s. 159) betitlades Om förutsättningarna för desertion i skattemål på grund av försutten fatalitet. Med hänsyn till att ämnet däri behandlats på ett synnerligen uttömmande sätt skall jag i detta sammanhang begränsa mig till ett återgivande (något förkortat) av vad Sandström härutinnan anför.

"Beträffande för sent ingivna besvär uttalade Norrman, att kammarrätten iakttagit ex officio, att besvärerna hos kammarrätten ingivits inom föreskriven tid men lär nog i allmänhet inte göra mål deserta på den grund, att skattskyldigs besvär hos prövningsnämnden inkommit för sent, såvida icke invändning därom görs i målet. Under uttrycket "invändning" inbegriper emellertid Norrman även

ett påpekande av taxeringsnämndsordföranden eller en anteckning i prövningsnämndens protokoll, och hans uttalande innebär följaktligen, att officialprövning i detta fall ägde rum under samma förutsättningar, som då fråga var om för sent ingiven deklaration. Emellertid har upplysts, att olika praxis uppkommit å olika avdelningar av kammarrätten, i det att å vissa avdelningar desertion icke äger rum med mindre taxeringsintendenten gjort invändning därom, och detta även om besvärerna till kammarrätten dit inkommit för sent. Denna praxis överensstämmer icke med författningens föreskrifter och den överflyttar å taxeringsintendenten en rätt att i sak bevilja resning efter praktiskt taget obegränsad tid."

I 56 kap. 3 par. rättegångsbalken stadgas, att desertering skall ske ex officio, när hovrätt finner att talan ej fullföljts på föreskrivet sätt. Motsvarande gällde även enligt gamla rättegångsbalken. Att Kammarrätten — eller rättare sagt ett flertal av dess ledamöter — företräder en häremot avvikande uppfattning lär säkerligen vara att tillskriva det förhållandet att regeringsrätten avvisar besvärprövning endast om i målet särskilt påpekats, att besvärerna inkommit för sent. Avsaknaden av klara bestämmelser eller en åtminstone enhetlig praxis är högeligen att beklaga, då ju frågan om besvärens upptagande till prövning väl är på sitt sätt den viktigaste frågan i varje process.

B. Den materiella processledningen.

Som redan antytts har rättegångsbalken subsidiär giltighet på kammarrättsprocessen. Då för flertalet ämbetsmän verksamma på det skatteprocessuella planet den moderna processens starka betonande av en kraftig materiell processledning från domstolens sida torde vara något tämligen okänt, kan det vara av intresse att som

bakgrund till en kommande diskussion teckna principerna för lagstiftarens motiv härutinnan sådana de på sin tid utvecklades av Processlagberedningen. Jag citerar ur dess förslag till rättegångsbalk (SOU 1938:44 II s. 382):

”I tvistemål, vari förlikning icke är tillåten, så ock i mål om brott, som hör under allmänt åtal, leder hänsynen till *det allmänna intresset* av utredningens fullständighet till att rätten äger införskaffa all den bevisning, som finnes erforderlig. För vissa slag av indispositiva tvistemål är särskilt föreskrivet, att rätten har att sörja för *fullständig* utredning. I vanliga tvistemål äger rätten att ex officio förordna om syn, att anlita sakkunnig samt att i tvistemål höra part under sanningsförsäkran. Härefter ligger även befogenhet att förordna, att föremål skall tillhandahållas för syn eller besiktning. Däremot kan rätten i vanliga tvistemål ej föranstalta om annan bevisning. Rätten äger sålunda ej självmant höra vittnen eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis.”

Till belysning av den förändrade atmosfär domstol ./. parter som den nya rättsgångsreformen medfört, skall jag här tillåta mig citera vad en av vårt lands mest erkända jurister, professorn i processrätt vid Uppsala universitet P. O. Ekelöf, nyligen framhållit rörande domarens processledning i ordinär civilprocess:

”Den nya rättegångsreformen bygger på uppfattningen att domaren skall utöva en kraftig materiell processledning. Processa parterna utan advokater, kan det vara nödvändigt att officialprincipen tillämpas i vid utsträckning och att domaren direkt *föreslår* parterna hur de skola formulera sin talan och vilken bevisning de böra åberopa. Ha parterna däremot ad-

vokater, skall domaren naturligtvis förhålla sig mera passiv. Skulle en advokat uttrycka sig oklart, skall domaren emellertid enligt min mening genom diskussion med denne försöka reda ut begreppen. Eller antag att advokaten formulerat grunden för sitt yrkande på ett sätt som åtminstone vid första påseendet verkar överraskande. Enligt min mening bör domaren härvid påpeka för advokaten att även en helt annan grund kunde tänkas för det ifrågavarande yrkandet.

Med min uppfattning om processledningen under förberedelsen sammanhänges att jag menar denna ej bör organiseras som någon slags ”rättsstrid” mellan parterna. Förhandlingen bör om möjligt ej ske i rättssalen utan i domarens tjänsterum, där man under mer otvungna former kan diskutera igenom saken. Domaren gör vidare klokt i att låta parterna röka. Under dylika kordiala former komma dessa helt säkert att finna det naturligt, om domaren diskuterar med dem hur de lagt upp sin talan.”

Det torde vara en överdrift att påstå, att partstalans skriftliga utförande i kammarrätten omöjliggör varje processledning från kammarrättens sida. En verkligt tillfredsställande processledning förutsätter visserligen, att domare och parter stå i omedelbar och levande kontakt med varandra, och en sådan kontakt kan ej åstadkommas annorlunda än genom muntlig förhandling dem emellan, men det kan starkt ifrågasättas, huruvida icke processen i skattemål så långt fjärrmat sig från officialprincipen att man fast hellre nödgas konstatera, att den rena dispositionsprincipen allt mera vunnit dominans. Domstolen lägger med andra ord regelmässigt hela omsorgen om utredningen av saksammanhanget på parterna. Med av-

seende å processmaterialet och bevisningen förhåller sig domstolen passiv ända till det ögonblick, då den skrider till lösningen av sin egentliga uppgift, dömandet.

Numera landskamreraren Sterner gav på sin tid uttryck (Sv. SkT årg. 1950 s. 52) åt den meningen, att kammarrättens processledande verksamhet i allmänhet består endast i att efter den i lag föreskrivna skriftväxlingens slut utställa den sist agerande partens inläga till motpartens hörande (jfr ovan under avsnittet formell processledning) men att kammarrätten ibland går längre. Om kammarrätten märker, att den skattskyldige eller dennes ombud uppenbarligen inte förstår en sak som är särskilt relevant i målet — och sådant händer rätt ofta — kan kammarrätten i själva kommunikationsskrivelsen ("brevet") angiva att den speciellt vill ha yttrande i ett visst avseende (t. ex. över en i målet gjord kontantberäkning) eller låta en av föredraganden upprättad promemoria med vissa frågor ligga med i akten.

Det är givet att just i frågesystemet med ett efterföljande kontradiktoriskt utvecklande av partstalan ligger själva kärnan till processordningen; brister det härutinnan är processordningen — om än icke dålig — så dock ofullständig och avsevärt underlägsen det förberedelseförfarande som i nutida ordinär process skall föregå huvudförhandlingen.

Att kammarrätten riktar frågor till parterna är givetvis lyckligt och ägnat att stärka kontakten med domstolen. En fördel härmed måste också vara att auktoriteten ökar i den rättssökande allmänhetens ögon. Tyvärr är kammarrättens materiella processledning föga utvecklad. En undersökning av det senaste helt avslutade kalenderårets brevregistratur utvisade

sålunda, att under första halvåret 1956 endast i cirka 35 mål kammarrätten genom frågor eller genom översändande av en utav föredraganden upprättad promemoria rörande viss eller vissa frågor sökt bidra till klargörande av saksammanhanget. (Visserligen ha inlagor kommunicerats i ett väsentligt större antal mål men ha dessa kommunikationer endast haft till föremål att bereda part tillfälle att taga del av utav motpart ingiven skrift.) Om man betänker att under motsvarande tid — första halvåret 1956 — cirka 5.000 mål avgjorts är det ingen överdrift påstå att utredningsansvaret i praktiken helt åvilar parterna.

Nu reser sig den frågan: Kan och bör åt processledningen skänkas ökat utrymme? Svaret bör bli ett obetingat *ja*. Erfarenheten utvisar nämligen att kammarrätten efter brevväxling merendels får ett material som gör den dömande uppgiften lättare i så måtto att underlaget för det blivande utslaget blir solidare och verksamt bidrager till att materiell rättvisa åstadkommes.

Det har mot den materiella processledningen invänts, att den skulle verka tyngande på arbetet och vara ägnad att öka balansen oavgjorda mål. Enligt min erfarenhet är det arbete som lägges ned på avfattandet av ett "fråge-brev" mycket litet tidskrävande och utgör blott en ytterst ringa bråkdel av allt räknearbete. Då därtill kommer att materiell processledning erfordras kanske endast i 5—10 % av målen vore det glädjande om kammarrätten vore mera verksam i förevarande avseende. Om en begränsning av klagorätten till Regeringsrätten skulle genomföras kommer ett tungt ansvar att vila på kammarrätten. Den tid är då förbi, när det lät sig sägas: klaganden har vis-

serligen icke förebragt utredning av beskaffenhet att kunna föranleda ändring i prövningsnämndens beslut men han har ju alltid möjlighet att i Regeringsrätten efter förmåga söka styrka sin talan.

2. Avsaknad av muntlighet och omedelbarhet.

I 25 § kammarrättsinstruktionen stadgas, att om i något på kammarrättens prövning beroende mål muntligt förhör med part bör äga rum eller vittnens hörande vara av omständigheterna påkallat, och förhöret ej lämpligen kan ske hos kammarrätten, domstolen äger förordna om förhörets hållande vid allmän under rätt i orten och i sådant hänseende meddela erforderliga föreskrifter. Kammarrätten äger därvid anmoda vederbörande länsstyrelse att utse ombud, som vid domstolen för kronans eller det allmännas talan.

Detta är klara verba. Men hur har stadgandet uppfattats i praktiken? Av största intresse är att taga del av ett kammarrättens eget yttrande avgivet år 1950 till Riksdagens bevillningsutskott (betänkande 1950 nr 46 s. 15):

Efter att ha erinrat om att muntlig handläggning i taxeringsmål förekommit endast vid ett enda tillfälle — år 1949 — anger kammarrätten sin uppfattning till *värdet* av muntligt förhör på följande sätt.

”Kammarrätten är för sin del icke främmande för tanken, att muntlig handläggning bör kunna komma till stånd i de relativt sällsynta fall, där sådan med hänsyn till målens beskaffenhet är ägnad att främja ett riktigt avgörande av målen. Ej heller förbiser kammarrätten den betydelse det ur olika synpunkter kan äga, att såväl skattskyldiga och deras ombud som företrädare för det allmänna beredas

tillfälle att muntligen utföra talan inför kammarrätten och att kammarrätten därvid får tillfälle till den processledning som endast det muntliga förfarandet kan erbjuda. Sådant förfarande kan slutligen, särskilt om det icke är bundet till den i Stockholm belägna domstolslokalen, i enstaka fall bereda möjlighet för kammarrätten till direkt iakttagelse av största betydelse. Om muntligt förfarande skall kunna komma till avsedd användning, torde möjlighet emellertid böra beredas för dömande avdelning av kammarrätten att sammanträda även å annan ort än i huvudstaden.”

Till kammarrättens obenägenhet att anställa muntliga förhör torde främst ha medverkat, att det på grund av de för många parter — skattskyldiga såväl som vederbörande taxeringsintendenten — långa avstånden och därav föranledd tids-spillan skulle vara olägligt med muntliga förhör. Härtill kommer kostnadsfrågan.

Såsom framhållits i det föregående är en mera aktiv processledning från kammarrättens sida önskvärd. Huvudprincipen bör givetvis alltfört vara att kammarrättsprocessen bör vara skriftlig men i ett stort antal mål visar det sig i hög grad erforderligt med muntlig handläggning. Jag roade mig en tid att räkna efter de mål, där enligt mitt bedömande, muntlig handläggning skulle främja sakens utredning och vara ägnad att leda till ett materiellt riktigt resultat. Jag tror, att jag kommer sanningen rätt nära, om jag säger, att muntlig handläggning skulle erfordrats i 1 mål på 25. Varje division handlägger högst cirka 1.500 mål per år. Härav äro cirka 25 % följdsmål, deserta mål eller sådana av närmast teknisk art, där muntlig handläggning icke skulle ens kunna ifrågasättas. Återstår högst cirka

1.100—1.200 verkliga tvister. Om vi antager att muntlig handläggning skulle vara av värde i 4 % av dessa mål skulle varje division handlägga cirka 50 mål årligen vid muntlig handläggning eller för hela kammarrättens vidkommande i avrundat tal 400 mål. Siffrorna är grovt approximativa och "subjektiva", men jag tror dock att de kunna vara av värde, när det gäller att diskutera de organisatoriska och processekonomiska förutsättningarna för en muntlighetsreform.

Vidare måste kraftigt understrykas, att målen i allmänhet icke tarva den vidlyftiga handläggning som den moderna processen inbjuder till. Det är således icke så mycket rättegångsbalkens föreskrifter om *huvudförhandling* som bör tjäna till förebild. Sådana processer skulle nog — jag frestas säga för visso — bli både för dyrbara och menliga ur balanssynpunkten. Jag åsyftar snarare vad i 52:10 rättegångsbalken stadgas om s. k. *förhör* (inför hovrätten nämligen) i besvärsmål. Det synes nämligen icke erforderligt att målet i dess helhet måste koncentreras till en förhandling. Enligt min mening bör det muntliga förfarandet begränsas till att avse *vad som i varje särskilt fall* finnes påkalla ett sådant förfarande. Förhör — som i princip bör vara offentligt — bör således anordnas, när det finnes erforderligt, att part eller annan höres muntligen om viss eller vissa frågor, när omständigheterna göra troligt att parten icke rätt förstår att skriftligt utföra sin talan eller i sådana fall där processföremålet är av särskilt stor vikt — absolut eller relativt — och tilliten till skriftliga partsintyg el. dyl. starkt kan ifrågasättas.

Som en brist i vår taxeringsorganisation torde vidare få anses avsaknaden av möjligheten för kammarrätten att själv

göra iakttagelser utom rättssalen, d. v. s. hålla syn. I 39 kap. rättegångsbalken regleras domstols syn å stället, vilket institut i den allmänna processen ej sällan kommer till användning oberoende av parts yrkande — vid granskning t. ex. av ägor och gränsmärken i en ägotvist, av lägenhetens beskaffenhet i en hyrestvist o. s. v. Det är visserligen uppenbart, att behovet av domstolssyn i taxeringsprocessen icke är lika starkt framträdande som i den allmänna processen, men det torde icke kunna förnekas, att den materiella rättvisan i hög grad skulle främjas om kammarrätten, t. ex. i mål angående värde-minskning å byggnader och i tvister om grundförbättring ./. underhållsarbeten hade möjlighet att själv bilda sig en uppfattning om den faktiska status. Mot det anförda kan förvisso den invändningen riktas, att ett sådant förfarande skulle helt spränga domstolens arbetsschema. Enligt min mening är det emellertid icke avsikten ifrågasätta något *allmännare* utnyttjande av bevismedlet syn. Vad här sagts avser allenast att framhålla vikten av att i vissa situationer, t. ex. där 100.000-tals kr. — för att icke säga miljonvärden — stå på spel eller i lägen då en enskilds hela ekonomi kan bli beroende av utgången i ett taxeringsmål överinstanserna icke skola alldeles avvisa tanken på att själva (eventuellt genom delegerade, t. ex. referent) bilda sig en uppfattning å platsen av processens föremål.

Från intendentshåll har den uppfattningen ofta framförts, att en vidgad användning av muntliga förhör inför kammarrätten skulle menligt komma att inverka på den löpande taxeringsverksamheten. Det är givet att en sådan invändning icke kan fränkännas betydelse. Olägenheterna i sistberört avseende skulle

givetvis bli väsentligt mindre om kammarrätten förfore enligt något av följande alternativ.

Det *första alternativet I*. De mål, där kammarrätten efter vederbörlig föredragning av handlingarna skulle anse muntligt förhör vara av verklig betydelse, utsätts till förhör vid slutet av varje session, t. ex. i december och i juni. Genom samråd de olika divisionerna emellan skulle "förhörs-målen" kunna ordnas länsvis i så måtto att alla mål där t. ex. taxeringsintenden-ten i Norrbottens län vore part utsattes till samma tidpunkt (1—2 dagar), de från Västerbottens län till nästa dag(ar) o. s. v.

Det *andra alternativet II* skulle innebära följande. Målen skulle fördelas länsvis på de skilda divisionerna. Sannolikt skulle väl Stockholm-målen helt sysselsätta två divisioner, medan sålunda de övriga divisionerna skulle tilldelas mål från genomsnittligt 2 à 4 län. De mål, där muntligt förhör eller syn vore av betydelse, skulle då kunna handläggas vid session i vederbörande residensstad eller annan lämplig ort vid exempelvis slutet av varje session. Härigenom skulle kostnaderna visserligen bli högre för statsverket än enligt alt. I, men ur budgetär synpunkt av ganska ringa valör. Ett försök till grovkalkyl:

6 divisioner = 30 ledamöter.

Varje ledamot för resekost-
nader c:a 300 kr. pr år

Varje ledamot för trakta-
menten (förslagsvis 6 da-
gar à 40: —) c:a 250 „ „ „
c:a 550 kr. pr år

$30 \times 550 = 16.500$ eller avjämnat
20.000 kronor per år. Antalet rättegångs-
dagar med muntlig handläggning skulle
således uppgå till 36 dagar per år (6 div.
à 6 dagar).

Som en jämförelse kan nämnas att för

Svea Hovrätts vidkommande kostnaderna för 150 tingsdagar pr år, varje resa omfattande cirka 6 à 7 personer belöpt sig till c:a 85.000 kronor för år. Den ovan angivna kalkylen bör stämma rätt väl med Hovrättens, om man betänker att vid ett kammarrättsförhör knappast mer än 5 personer behöver närvara, eventuellt blott 3. Vidare skulle antalet "tingsdagar" icke behöva överstiga 6 dagar per år eller för 6 divisioner 36 dagar.

Rättssäkerheten skulle för visso tryggas och handläggningen gå fortare om i "förhörs-målen" fullständig promemoria upprättades av vederbörande referent i kammarrätten, vilken promemoria i god tid före handläggningen delgäves parterna. Ett studium av de ofta svårtillgängliga och svåröverskådliga handlingarna skulle därigenom kunna undvikas. (Jag vill erinra om att numera i Högsta domstolen part före huvudförhandling kan låna revisionssekreterarens promemoria; att handläggningen härigenom för båda domstol och parter löper bättre och kan ske mer koncentrerat behöver icke närmare utvecklas.)

Med det skisserade systemet — jag åsyftar då närmast alt. II — skulle utan tvivel den fördelen vinnas, att den personliga kontakten mellan alla berörda parter skulle stärkas. För kammarrättsdomaren skulle taxeringsrevisorn X. och taxerings-assistenten Y. icke blott bli en ofta sedd namnteckning utan den på personlig kännedom grundade uppfattningen om vederbörandes omdöme, skicklighet och trovärdighet skulle för visso vara en betydande tillgång i det dömande arbetet.

3. Otillräckligt motiverade utslag.

Det finns två skäl som starkt tala för att skattedomstolarna bära giva utförliga

motiveringar för sina beslut. Det ena är att det ur arbetsbesparingssynpunkt är av stor vikt att den skattskyldige får besked om vad vederbörande instans funnit vara relevant. Det andra och viktigare skälet är att det ur rättsskyddssynpunkt är av betydelse att den skattskyldige får en klar motivering för ett fattat beslut. Skyldigheten att giva en utförlig motivering innebär emellertid också en kontroll på den som skall fatta beslutet. — ”Var och en som har haft att meddela ett beslut i en rättslig angelägenhet har säkert många gånger gjort den erfarenheten att om man gör sig besväret att skriva en utförlig motivering, är detta den bästa kontrollen på att man inte fattar ett förhastat beslut. Bakom det omotiverade eller ofullständigt motiverade beslutet kan däremot lätt dölja sig många tankefel och falska värderingar” (Justitierådet Bomgren i Sv. SkT. 1950 s. 38).

Trots detta är man dock osäker om icke kritiken mot avsaknaden av motiveringar skjuter betydligt över målet.

Kammarrättens utslag kunna indelas i olika kategorier, av vilka den största utgöres av utslag, som innefatta gillande av prövningsnämndens beslut. I detta fall brukar kammarrätten icke motivera sitt ”ej ändring”-beslut, och det skulle väl i de flesta fall bli ett opraktiskt och onödigt dubbelarbete. (Det gör ju inte heller hovrätterna.) När kammarrätten ändrar prövningsnämndens beslut brister det enligt min mening mången gång i motiveringen. Men jag tror att kritiken merendels är för hård och blottar okunnighet om de faktiska förhållandena. Våra kritiker synas nämligen icke tillräckligt ha beaktat, att kammarrättens avgöranden huvudsakligen gälla skälighets- och bedömningsfrågor, som undandra sig moti-

verade avgöranden. (Bevillningsutskottets betänkande 1950 nr 46) Det har även framhållits som ett försvar, att kammarrätten av hänsyn till de skattskyldigas intressen ofta funne sig förhindrad att i utslagen, som äro offentliga handlingar, intaga sådan fullständig redogörelse för innehållet i deklARATIONER och andra handlingar, att även en utomstående kunde bilda sig en uppfattning av skälen för beslutet. En bättre förklaringsgrund är väl att söka i det förhållandet att en domsmotivering i första hand tar sikte på en *värdering av bevisningen* i målet. Kan det skäligen begäras av kammarrätten, att den utan personlig kontakt med parter och vittnen, skall uttala sig om att den partsutsagan eller det vittnesmålet förtjänar mera tilltro än motpartens eller att intygsgivare i det eller det avseendet icke besitter sådan trovärdighet att hans utsaga kan läggas till grund för avgörandet i målet, värderingar som dagligen möter oss i de allmänna domstolarnas motiveringar. På samma sätt som den äldre skriftliga processen före 1948 icke hade mycket till övers för utförliga motiveringar, tror jag det är svårt att i uppskattnings- och bedömningsfrågor lämna motiveringar som ens tillnärmelsevis kan komma att likna de motiveringar som de allmänna domstolarna numera giva i sina domar. Är det åter fråga om rättsliga bedömanden — avgöranden som hänför sig till tolkning av lag, anvisningar och bakomliggande motiv — är det uppenbart att kammarrätten bör äga möjlighet att vara lika utförlig och grundlig som de allmänna domstolarna. Ehuru härvidlag i högsta grad jävig tror jag mig dock kunna stå för det uttalandet, att det härutinnan brister. Men en förklaring härtill är för visso den balans, med vilken skattedomstolarna

sedan decennier tillbaka har att dragas. Och därmed är jag inne på ett nytt problem, nämligen

4. Långsamhet i avverkningen.

Att skatteprocessen som helhet betraktad — alltså den sammanlagda tiden från beslut i taxeringsnämnd till slutligt utslag i högsta instans — är oskäligt långsam äro vi nog alla ense. Orsakerna härtill och sättet att härför råda bot innefattar ett ämne som icke här skall behandlas. Emellertid kan i detta sammanhang icke und-

gås att jag en stund uppehåller mig vid den hos allmänheten ofta försporda uppfattningen, att målen i kammarrätten ligger oskäligt länge. Jag har därför roat mig med att gå igenom de senaste 7 årens arbetsberättelser, och den statistik som jag nu lämnar är hämtad därur. (Siffrorna inom parentes utmärker fastighetstaxering- och krigskonjunkturskattemålen antal av det totala antalet taxeringsmål; krigskonjunkturskattemålen har under angivna år varit så få, att man praktiskt taget kan borse därifrån.)

År	Antal inkomna mål	Antal avgjorda mål	Antal oavgjorda mål vid årets slut
1950	8.769 (488)	8.829 (1.387)	10.665 (702)
1951	8.170 (159)	9.364 (598)	9.471 (263)
1952	8.561 (863)	9.409 (237)	8.623 (889)
1953	13.134 (4.159)	9.947 (1.045)	11.810 (4.003)
1954	13.644 (431)	10.772 (2.708)	14.682 (1.726)
1955	14.439 (603)	11.974 (2.056)	14.147 (273)
1956	10.391 (174)	11.546 (286)	12.992 (161)

Någon stegring av balansen oavgjorda mål kan således icke skönjas. Man kan även konstatera att under de senaste två åren antalet avgjorda mål är större än antalet under året inkomna. Detta betyder således, att *liggetiden i kammarrätten är mindre än 1 år*. Då för arbetets jämna gång måste förutsättas att en viss balans mål alltid ligger inne — 1942 års sakkunniga beräknade 6—8 månaders avverkning — torde nuvarande balans icke kunna anses som särdeles oroande. Att tiden mellan prövningsnämndens beslut och utslaget i kammarrätten icke sällan uppgår till 2—3 år är därför i regel att tillskriva det långa dröjsmål med målens beredning, som bland annat på grund av personalbrist förekommit å många länsstyrelser. Nog av! Om någon månad träder ju den nya taxeringsorganisationen i kraft, och det

är väl allas vår livliga förhoppning att hädanefter prövningsnämndernas kanslier skall inom den i förordningen föreskrivna 6-månadersfristen redovisa besvärsmålen till kammarrätten.

Vad nu anförts får dock icke skymma blicken för att balansen oavgjorda mål är oroväckande hög, om hänsyn tages till kvaliteten hos de balanserade målen, vilka just genom sin svårighetsgrad kommit att släpa efter. I det lagförslag om fullföljdsbegränsning, som i dagarna lagts på riksdagens bord, ha de sakkunniga förutsatt att avvecklingstakten i kammarrätten icke kan hållas fullt så hög som hittills. Det synes därför på goda grunder allvarligt böra övervägas, om icke kammarrätten — som under mer än 10 år haft ett oförändrat antal ledamöter — bör tillföras ytterligare en division.